

Юлія Соловійова
кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри журналістики та видавничої справи
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка(м. Старобільськ),
julliana82@mail.ru

СПЕЦИФІКА ЖАНРОВИХ ФОРМ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ ПИСЬМЕННИКІВ: ДЕРЖАВОТВОРЧИЙ АСПЕКТ

© Юлія Соловійова, 2017

Розглянуто систему жанрів письменницької публіцистики О. Гончара, І. Драча, П. Мовчана, Б. Олійника, Д. Павличка й В. Яворівського кін. ХХ – поч. ХХІ ст. і виокремлено її домінантні різновиди. Проаналізовано засоби комунікативного впливу на реципієнтів кожної жанрової форми. На прикладі публікації Б. Олійника окреслено сугестивний потенціал жанру статті в публіцистиці письменників. Також нами наголошено на особливій ролі майстрів слова в утвердженні державотворчих цінностей української нації. Доведено, що українська публіцистика на зламі епох, на шляху творення незалежної України представила новий рівень майстерності, власної значущості й впливовості, жанрово-композиційної довершеності тексту, емоційного його наповнення й суспільного спрямування в утвердженні національних запитів нації.

Ключові слова: жанр; письменницька публіцистика; комунікативний вплив; державотворення.

Юлія Соловьёва

СПЕЦИФИКА ЖАНРОВЫХ ФОРМ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ ПИСАТЕЛЕЙ: ГОСУДАРСТВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Рассмотрена система жанров писательской публицистики О. Гончара, И. Драча, П. Мовчана, Б. Олейника, Д. Павлычко и В. Яворивского кон. ХХ – нач. ХХІ ст. и выделены их доминантные разновидности. Проанализированы способы коммуникативного влияния на реципиентов каждой жанровой формы. На примере публикации Б. Олейника очерчен суггестивный потенциал жанра статьи в публицистике писателей. Также нами отмечена особенная роль мастеров слова в утверждении государственных ценностей украинского народа. Доказано, что украинская публицистика на рубеже эпох, на пути создания независимой Украины представила новый уровень мастерства, собственной значимости и влияния, жанрово-композиционной завершенности текста, его эмоционального наполнения и общественного направления в утверждении национальных запросов нации.

Ключевые слова: жанр; писательская публицистика; коммуникативное влияние, государственное строительство.

Yuliya Soloviova

SPECIFICITY OF GENRE FORMS OF WRITERS' JOURNALISTIC TEXTS: STATE-FORMING ASPECT

In the article the author studies the system of genres in writer's social and political journalism of O. Honchar, I. Drach, P. Movchan, B. Oliynyk, D. Pavlychko and V. Yavorivsky published at the end of 20th – in the beginning of 21st century and defines its dominant types. The means of communicative influence on recipients of different genre forms were analyzed. On the

example of B. Oliynyk's publications suggestive potential of article genre in writers' social and political journalism was defined. Also it was emphasized on the main role of word masters in strengthening of state-forming values of the Ukrainian nation. It was proved that the Ukrainian social and political journalism at times of century break, on the way to the foundation of independent Ukraine represented new level of mastery, its own meaningfulness and consequence, genre and composition perfection of a text, its emotional fullness and social orientation in strengthening national requirement of the nation.

Key words: genre; writers' journalistic works; communicative influence; state creation.

Постановка проблеми. Для висвітлення, розроблення й аналізу актуальних проблем національного, політичного, соціального, духовного, екологічного й економічного характеру, що виникають на шляху поступального розвитку України як незалежної європейської держави, найчастіше звертаються письменники-публіцисти до таких жанрових форм, як промова, стаття й інтерв'ю. Кожен із цих жанрових різновидів характеризується чітким усвідомленням автором своєї відповідальності за виголошене або надруковане слово, впливом на суспільну свідомість, послідовною позицією в обстоюванні інтересів країни й народу, що її населяє, й високою індивідуальною мовною майстерністю митців.

Метою нашого дослідження є спроба аналізу жанрових форм, до яких найчастіше вдаються письменники-публіцисти, а також розгляд комунікативного потенціалу жанру статті. Зазначена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: розглянути погляди науковців на жанрові форми у журналістиці, виокремити провідні жанри письменницької публіцистики та проаналізувати їх комунікативний потенціал, з'ясувати засоби сугестивного впливу жанру статті у публіцистичній діяльності письменників.

Об'єктом наукової студії є жанрові різновиди публіцистичної творчості О. Гончара, І. Драча, П. Мовчана, Б. Олійника, Д. Павличка й В. Яворівського кін. ХХ – поч. ХХІ ст. У дослідженні застосовано методи й прийоми добору й систематизації матеріалу, описовий, біографічний.

Аналіз останніх досліджень, публікацій. Традиційно в журналістикознавстві під жанром розуміють “усталений тип твору, який склався історично і відзначається особливим способом освоєння життєвого матеріалу, характеризується чіткими ознаками структури [2, с. 76]”. У сучасному науковому середовищі існує велика кількість праць, присвячених питанням теорії жанрів, дослідженню окремих жанрових форм, взаємопереходу, відмиранню старих і появі нових жанрів. У цьому контексті наголосимо на особливій значущості наукових студій В. Здоровеги, Л. Кройчика, О. Тертичного, Д. Прилука, М. Подоляна, В. Галич тощо.

Виклад основного матеріалу. Кожен жанр – це своєрідний тип спілкування автора з реципієнтом, це не тільки подана ним інформація, а й сама особистість письменника, віддзеркалена в слові.

Жанр промови в системі публіцистичних жанрів письменників посідає особливе місце й характеризується досконалою структурою, чіткою внутрішньою логікою, експресією, умінням добирати потрібні засоби впливу й урахуванням специфіки аудиторії. Промови письменників-публіцистів мають соціально-політичний характер і поділяються нами на дві групи. До першої зараховуємо ті, у яких комплексно висвітлюються актуальні й вагомні питання державотворення, а до другої – промови, присвячені конкретній проблемі (мовній, екологічній тощо). Як жанр, що характеризується впливом на масового адресата, публіцистичні промови письменників вирізняються високим громадянським пафосом, індивідуальним стилем риторів, використанням емоційно-оцінної лексики, тропів і риторичних фігур.

У статтях письменники-публіцисти здебільшого порушують важливі для життя держави питання з їх теоретичним осмисленням і оцінкою. Звертаються вони при цьому до такого її різновиду, як проблемна стаття, що характеризується чіткою системою аргументації (конкретні факти, яскраві приклади), точною наведених даних, послідовністю викладу думок. Публіцистична стаття, звернена до широкого кола громадськості, збуджує думку, змушує розмірковувати над реаліями життя, не залишаючи їх без суспільного аналізу. У такій статті виразно простежується особистість автора, його позиція, що, однак, не применшує об'єктивності оцінок і значущості аналізованої в ній проблеми.

Особлива популярність діалогічних жанрів журналістики, прагнення отримати інформацію з “перших вуст” зумовила й велику кількість інтерв’ю в жанровій палітрі публіцистичних творів письменників. Активна національно-громадянська позиція репрезентованих нами постатей, не тільки їхні теоретичні напрацювання, а й практичні дії щодо розбудови самостійної Української держави, наявність сформованих поглядів, стійких пріоритетів і життєвого досвіду забезпечують постійний попит на бесіду з ними. В інтерв’ю з О. Гончаром, І. Драчем, П. Мовчаном, Б. Олійником, Д. Павличком і В. Яворівським журналісти ніколи не оминають гострих проблем суспільно-політичного життя нашої країни, вдаючись до аналізу й полеміки. Працюючи в цій жанровій формі, письменники-публіцисти аргументовано, послідовно, вміло використовуючи всі засоби мови для досягнення потрібного комунікативного ефекту спілкування, чітко обґрунтовують свою позицію й подають індивідуальну інтерпретацію явищ і подій дійсності.

Усі жанрові форми в публіцистичному доробку зазначених вище постатей об’єднують наявність чіткої авторської позиції, високий громадянський пафос, масштабність мислення кожного з письменників, майстерне володіння словом і вміле вплетання в канву тексту засобів підвищення комунікативної спрямованості твору.

У публіцистиці для втілення ідей державництва письменники вдаються й до інших жанрів, зокрема таких, як лист і заява, проте вони мають поодинокий характер і загалом не відтворюють процес державотворення, а здебільшого відображають позицію митця-громадянина щодо певної проблеми суспільно-політичного життя країни.

Серед жанрових форм письменницької публіцистики для втілення державотворчих реалій України, аналізу філософських, соціальних, культурних та економічних проблем особливе місце належить статті.

Як аналітичний жанр журналістики стаття має свої структурні, композиційні й стилеві особливості. Однак часто спостерігається ототожнення будь-якого друкованого матеріалу з цим поняттям, що пояснюється небажанням реципієнтів удаватися до тонкощів жанрового розподілу газетних чи журнальних творів, прагненням спростити й уніфікувати цей процес. Окрім того, як зазначає дослідник жанрів преси О. Тертичний, у перекладі з латинської поняття “стаття” первісно означало те саме, що й “суглоб”, “частина від цілого”. Можливо, тому одна з публікацій газетного номера сприймається читачем як “стаття”, тобто частина від цілого [7, с. 149–150].

Традиційно статтю трактують як невеликий науковий або публіцистичний твір у збірнику, газеті, журналі [4, с. 654]. Таке загальне визначення розмежовує цю жанрову форму за сферою виникнення й указує на місце друку. Ураховуючи провідну ознаку статті як жанру – аналіз, колектив авторів навчального посібника “Риторичні засади журналістики” пропонує таку її дефініцію: “Один із основних жанрів публіцистики, що характеризується постановкою й розробкою проблеми на основі аналізу явищ, зіставлення фактів і теоретичних узагальнень [5, с. 193]”. Подібним є погляд на статтю практика й теоретика журналістики, зокрема публіцистики – В. Здоровеги: “Журналістський виступ, у якому автор аналізує факти і явища життя, доносить з допомогою відповідних аргументів певну думку, ідею [3, с. 197]”.

Вважаємо, що публіцистичні статті О. Гончара, І. Драча, П. Мовчана, Б. Олійника, Д. Павличка й В. Яворівського присвячені висвітленню найактуальніших і найгостріших для суспільства й країни проблем, з їх теоретичним осмисленням та оцінкою. Мовна майстерність митців, масштабність мислення, чітка система аргументації (конкретні факти, яскраві приклади) забезпечують впливогенний потенціал публікацій цього жанру й успішність комунікативної стратегії їх авторів.

Як окрема жанрова форма стаття має доволі багато різновидів: проблемна, полемічна, ювілейна, літературно-критична, науково-просвітницька, науково-популярна, загальнодослідна, тактико-аналітична тощо. У творчому доробку письменників-публіцистів зустрічається чимало з перерахованих вище, але найповніше розкрити питання державного будівництва країни й повернути увагу до базових цінностей українського народу дозволяє проблемна стаття.

Стаття в системі публіцистичних жанрів письменників, окрім важливості порушуваних питань, аналітизму, намагання осмислити конкретні явища й події суспільно-політичного життя, характеризується соціальною спрямованістю, чіткою авторською позицією, певним суб’єктивізмом, хоча метою митців є об’єктивне висвітлення фактів і подій. Однак сугестивний потенціал такої публікації очевидний. Про широкі можливості публіцистичної статті слушно писав у підручнику

“Теорія і методика журналістської творчості” В. Здоровага: “У майстерно написаній статті є свій внутрішній конфлікт (назвемо його умовно публіцистичним), зіткнення, бурління думок і пристрастей. Публіцист завжди щось стверджує і заперечує, він сперечається навіть тоді, коли у нього немає конкретного опонента. Зрештою, цей реальний опонент і не обов’язковий. Публіцист виступає не так у боротьбу з конкретною особистістю, він схвалює чи заперечує явище [3, с. 198–199]”.

В основу публіцистичних роздумів письменників найчастіше покладено актуальну й злободенну проблему національного, культурологічного, екологічного, етичного або суспільно-політичного характеру. Під проблемою розуміємо теоретичне або практичне питання, яке треба вивчити й розв’язати, а під публіцистичною проблемною статтею – публікацію, що порушує актуальну для суспільства проблему, яку треба вирішити. Як зазначає Г. Солганик, суть проблемної статті – знаходити й виносити на обговорення нові явища, нові форми й методи роботи [6].

Проблемна стаття письменників-публіцистів завжди звернена до широких мас і висвітлює конкретне питання, що зачіпає інтереси населення всієї країни або більшої її частини. Автор намагається зацікавити читачів, довести важливість і непересічність порушеної ним проблеми за допомогою фактів, прикладів, стильових особливостей і засобів мовної виразності, майстерно вплетених у канву публіцистичного тексту. Як приклад публіцистичної проблемної статті розглянемо публікацію Б. Олійника “Чи відають, що творять” (1987) [1].

Причиною, що спонукала до її написання, стало намагання чиновників побудувати промисловий вузол на лівому березі Дніпра поблизу заповідної канівської зони. Принагідно зазначимо, що на даний момент порушувана в статті проблема вирішена, але у свій час вона глибоко схвилювала небайдужу до світових цінностей громадськість.

Б. Олійник як людина з чіткою національно-громадянською позицією, якій болить за долю святинь української нації і яка ревно ставиться до їх охорони, збереження й примноження, не міг залишити поза увагою цей факт. Для показу абсурдності запланованого проекту й посилення комунікативної спроможності статті він наводить низку чітких аргументів. Зокрема, наголошуючи на чималій роботі українців і всіх інших небайдужих для увічнення пам’яті великого письменника, будителя національного духу нашої нації, Б. Олійник пише про “... започаткування щорічного Шевченківського літературно-мистецького свята “В сім’ї вольній, новій [1, с. 192]”, про пропозицію Українського фонду культури щодо створення Канівського національного парку, про підготовку до ювілею Т. Шевченка – його 175-ліття [1]. А головною тезою, що посилює позицію автора, є істина, якою розпочинається стаття, про недоторканність святинь.

Після такого майстерного зображення піклування громадськості про все, що пов’язане з видатним сином українського народу, публіцист висвітлює підступні наміри чиновників, які зводяться до будівництва поблизу Тарасової Гори “... двох великих підприємств по випуску модулів для теплових електростанцій [1, с. 193]”, тобто йдеться про зведення лівобережного промислового вузла.

Для того, щоб продемонструвати, до чого все це може призвести, митець знову наводить аргументи, але цього разу такі, що зображують зіткнення авторської позиції з намірами протилежної сторони. По-перше, розширення вп’ятеро існуючого плацдарму з подальшим зведенням залізничних колій і будівництвом вантажного річкового причалу, по-друге, “... започаткування спільновузлової котельні, яка споживатиме переважно мазутне паливо (для його збереження передбачається спорудити два резервуари на тисячу кубічних метрів кожен), а з метою вивозу та розсіювання паливних газів і пилу намічають спорудити 60-метрову димову трубу... [1, с. 194]”. І головне, що вражає автора статті, усе це планувалося звести в межах декількох кілометрів від центру Канева й Тарасової Гори. “Отже, чорне крило продуктів згорання мазуту разом з отруйним “букетом” інших хімічних та паливних викидів упаде на всю заповідну зону, на Чернечу Гору, на високе чоло світового генія! [1, с. 194]” – із глибоким занепокоєнням підсумовує письменник-публіцист. І далі він продовжує, що “всі наші дотеперішні змагання по впорядкуванню й примноженню Шевченкової спадщини вкриються попелом розпалу збайдужіння “славних прадідів великих правнуків поганих [1, с. 194]”.

Зазначимо, що для статті як для жанрової форми характерна об’єктивність і нейтральність авторського “я”. Автор виносить на суд громадськості певну проблему, наводить факти, аргументи різних сторін і дає змогу аудиторії самій робити висновки. У публіцистичній статті позиція автора здебільшого неприхована, вона чітко простежується протягом усієї публікації. Зокрема, у розглянутому нами прикладі вже заголовок (“Чи відають, що творять”) окреслює ставлення

публіциста до пропонованої ним проблеми. Підвищує комунікативний потенціал публікації й використання автором емоційно-оцінної лексики (“сміховинними, якщо не цинічними, видаються <...> пропозиції проєктантів... [1, с. 194]”), тропів (“... затулити промвузол зеленими насадженнями – цим уже й справді фіговим листком, – у зв’язку з чим висота виробничих будівель, мовляв, не має перевищувати десяти метрів [1, с. 194]”). Використовує письменник-публіцист і засоби адресації, зокрема звертання, заради посилення комунікативної мети статті: “Зауважте: отців і дітей проєкту не цікавить, що станеться з Канівщиною після отруйних викидів [1, с. 194]”; “Ви уявляєте (проте сьогодні це ще важко уявити), який кратер забруднення готують нам на лівому березі з усіма можливими викидами... [1, с. 194]”; “Утямлюєте, до чого негласно (в період гласності!) йдеться? [1, с. 194]”. Два останні приклади демонструють майстерне введення автором у тканину публіцистичного тексту риторичних фігур. Найяскравіше ж “я” письменника-публіциста, його позиція простежується в оцінці намірів чиновників: “... сама ідея створення промвузла – порочна в своїй суті! <...> Вона не мусила б навіть з’явитися в мізках елементарно освічених людей! [1, с. 194]”.

Отже, у статті Б. Олійника “Чи відають, що творять” (1987) була порушена проблема не просто екологічного характеру, а національного масштабу, яка висвітлювала питання духовності, національної пам’яті українського народу. І хоча проєкт чиновників щодо будівництва промислового вузла поблизу заповідної зони відхилили, публікація засвідчила швидке реагування справжніми національно свідомими громадянами на будь-які прояви необдуманих рішень, які несуть у собі загрозу існуванню непересічним цінностям і святим місцям.

Висновки. Отже, жанр статті завдяки його аналітичному потенціалу, окресленню й аналізу злободенних для життя країни питань, яскраво вираженій індивідуальності автора, посідає помітне місце в жанровій системі публіцистичних творів письменників і дозволяє логічно й послідовно досліджувати актуальні проблеми українського державотворення й акцентувати увагу на їх розв’язанні. Публіцистична стаття звернена до широких кіл громадськості, митці в доступній формі, чітко, дохідливо, але водночас яскраво, майстерно й на високому мовному рівні розкривають тему публікації й доносять свій погляд на певне соціально значуще явище життя.

1. Олійник Б. *Чи відають, що творять // Крилиці моралі та духовна посуха: статті, виступи, публіцистичні роздуми, інтерв’ю* / Б. Олійник. – К.: Радянський письменник, 1990. – С. 191–195.
2. Григораши Д. С. *Журналістика у термінах і виразах* / Д. С. Григораши. – Львів: Вища школа, 1974. – 296 с.
3. Здоровега В. Й. *Теорія і методика журналістської творчості: підручник* / В. Й. Здоровега. – Львів: ПАІС, 2004. – 268 с.
4. *Літературознавчий словник-довідник* / Р. Т. Гром’як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: Академія, 1997. – 752 с.
5. *Риторические основы журналистики. Работа над жанрами газеты: учеб. пособ.* / З. С. Смелкова, Л. В. Ассиурова, М. Р. Саввова, О. А. Сальникова. – М.: Флинта; Наука, 2004. – 320 с.
6. Солганик Г. Я. *Стилистика текста* / Г. Я. Солганик. – М.: Флинта; Наука, 1997. – 256 с.
7. *Тертычный А. А. Жанры периодической печати: учеб. пособ.* / А. А. Тертычный. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 312 с.

REFERENCES

1. Oliyuk B. *Chy vidayut', shcho tvoryat'.* Krynytsi morali ta dukhovna posukha: statyi, vystupy, publitsystychni rozdumy, interv'yu. [Do they know what they are doing]. Kyiv. Radyans'kyu pys'mennyk Publ., 1990. pp. 191–195.
2. Hryhorash D. S. *Zhurnalistyka u terminakh i vyrazakh.* [Journalism in terms and expressions]. L'viv. Vyshcha shkola Publ., 1974. 296 p.
3. Zdroveha V. Y. *Teoriya i metodyka zhurnalist-s'koyi tvorchosti: pidruchnyk.* [Theory and methodology of journalistic creativity]. L'viv. PAIS Publ., 2004. 268 p.
4. Hrom'yak R. T, Kovaliv Yu. I. *Literaturoznavchyy slovnyk-dovidnyk.* [Literary dictionary]. Kyiv. Akademiya Publ., 1997. 752 p.
5. Smelkova Z. S., Assuirova L. V., Savvova M. R., Sa'nikova O. A. *Ritoricheskie osnovy zhurnalistiki. Rabota nad zhanrami gazety: ucheb. пособ.* [Rhetorical foundations of journalism. Work on the genres of the newspaper]. Moskva. Flinta; Nauka Publ., 2004. 320 p.
6. Solganik G. Ya. *Stilistika teksta.* [The style of the text]. Moskva. Flinta; Nauka Publ., 1997. 256 p.
7. *Tertychnyi A. A. Zhanry periodicheskoi pechati: ucheb. пособ.* [Genres of periodicals]. Moskva. Aspekt Press Publ., 2000. 312 p.